

J. C. Barfod: Märkvärdigheter rörande skånska adeln. Med inledning och anmärkningar av Gunnar Carlquist. Facsimile-upplaga Lund, Walter Ekstrand bokförlag 1977. xvi + 459 s., ill.

Genudsendelsen af litteraten J. C. Barfods (1753–1829) 'Märkvärdigheder' motiveres af forlaget ved deres efterspørgsel på det antikvariske bogmarked, og i denne henseende kan bogen måske nok have en mission. Og selvom udgiveren af den oprindelige udgave 1925, dr. Gunnar Carlquist påviste, at Barfods arbejde var andet og mere end boulevard-journalistik, har bogen kildemæssigt meget begrænset interesse. Den har form af breve stilet til C. Chr. Gjørwell, skrevet i (revolutionsårene) 1788–91 og åbenbart med henblik på publicering. Dens portrætter af samtidens skånske adel er ikke fri for træk af *chronique scandaleuse*, men rummer også mere lodige islæt af selvoplevelse og levende tradition; dens anekdotisk farvede efterretninger om 15- og 1600-tallets adelspersoner er derimod sekundære og som helhed uden værdi, så underholdende end kan være.

E. Ladewig Petersen

Studier i dansk befolkningshistorie 1750–1890 ved *Hans Chr. Johansen*. Odense Universitetsforlag 1976, 212 s.

I 1975 udgav Hans Chr. Johansen bogen »Befolkningsudvikling og familiestruktur i det 18. århundrede«, som byggede på en stikprøveanalyse af 26 danske landsogne, svarende til ca. 1 % af den danske befolkning omkring år 1800. I modsætning hertil er denne bog 4 mikrostudier, hvoraf kun de 2 bygger på materiale, som også indgik i den forrige bog.

Hans Chr. Johansens eget bidrag indskrænker sig til forordet og til et mindre studie over geografisk mobilitet i det 18. årh. Gennem eksempler fra Fodslette sogn på Langeland uddybes de beregninger over vandringer, som foretoges i værket fra 1975. Detailundersøgelsen er begrænset til 165 børn født mellem 1750 og 1769, specielt de 28 børn, som hverken er konstateret døde før konfirmationsalderen og heller ikke er konfirmerede i sognet.

Kaj Habekost undersøger den sociale mobilitet i Langelands Søndre herred omkring midten af det 19. årh. og tager sit udgangspunkt i 219 vielser i perioden 1856–58. I det næste mikrostudie analyserer Ane Dorthe Holt udvandringen til Amerika fra Humble sogn for en generation på 375 drenge født i årene 1855–64. Begge undersøgelser forsøger fra hver sit udgangspunkt at indsamle størst mulig information om personerne og deres familiemæssige og erhvervmæssige baggrund. Noget overraskende må man dog konstatere, at begrebsapparatet ikke er entydigt, idet Habekost s. 27 henregner boelsmændene til gårdmandsstanden, medens Holt s. 93 sidestiller dem med husmænd og indsiddere. Da begge undersøgelser er fra samme herred og begge deler materialet i de skarpt adskilte grupper 'gårdmænd' og 'husmænd', havde det været nok så rart med oplysning om, hvor omfattende boelsmandsgruppen har været. Er en forkert placering i stand til at forrykke resultatet?

Bogens absolut bedste del er Henning Nygård Larsens undersøgelse over familie- og husstandsstrukturen på landet i det 18. årh., byggende på 3 sogne på Lolland-Falster og i Præstø Amt. Metoden er familierekonstitution og materialet kirkebøgerne 1755–1801 og folketællingerne 1787 og 1801. Hvert sogn gennemgås minutøst, undertiden så minutøst, at det er svært at få overblik over tallene. En del af konklusionerne kunne have vundet i styrke ved en undersøgelse af beboelsesforholdene, således forekommer det tvivlsomt – uden en nærmere undersøgelse af om antallet af gårde, huse m.v. var uforandret – at konkludere, at tendensen mod mindre husstande mellem 1787 og 1801 udelukkende

skal forklares ved en større tilbøjelighed til i 1801 at optælle indsiddere som selvstændige husstande.

Bogens tilrettelæggelse må siges at være mindre heldig, eftersom de tre specialer kun er uddrag af undersøgelseernes resultater. Lad gå at en del kildeproblemer er udeladt, det ville nok blive gentagelser i forhold til hinanden, men specialernes videnskabelige placering i forhold til dansk og international forskning er ganske uundværlig. Der er f. eks. næppe mange læsere, der når at opfatte, at medens vielsesalderen i Henning Nygård Larsens undersøgelse er stigende i perioden 1755–1801, giver Hans Chr. Johansens gennemsnit for de 26 sogne det modsatte resultat (og det skønt Larsens 3 sogne indgår heri). Resultaterne kommer derved til at svæve underligt i luften, og hovedindtrykket bliver et væld af tabeller, som til overflod gennemanalyserer et spinkelt materiale.

Anders V. Kaare Frederiksen

Lotte Jansen: Hoveriet til Egeskovgård. Gårdmandshoveriet indtil hoveriafløsningen i det 19. årh. Historiske studier fra Fyn, nr. 1. Udg. af Historisk Samfund for Fyns stift, Odense 1977. 90 sider.

Et af landbohistoriens uløste problemer er kendskab til hoveriets omfang, d.v.s. den arbejdsbyrde som fæstegården skulle yde i hovedgårdsdriften. Hidtil har man søgt at løse problemet ved undersøgelse af forholdene på enkelte godser. Inden for denne tradition har arkivar Lotte Jansen ud fra sin vældige erfaring fra registrering af godsarkivalier udarbejdet en hoveriundersøgelse for Egeskovgård på Fyn, der ganske imponerende dækker perioden medio 17.–medio 19. årh. Af sikre talmæssige opgivelser har vi ikke mange: 1769 (maksimale tal med højde for fremtidige krav til arbejdsreserver), 1771 (lovbestemte tal, der iflg. de hidtidige resultater medførte en lille nedsættelse af det traditionelle hoveri), 1773 (maksimale tal for avlingshoveri, men formodentlig mere beherskede tal for det øvrige) og endelig 1791 (resultat af forhandlinger mellem godsejer og bønder). Både uden for disse perioder og som et nødvendigt supplement til disse relative tal må hoveriforskningen inddrage undersøgelser af hovedgårdsdriften (arbejdskraftbehovet) og forholdet mellem hovedgårdshartkorn og det hoveriydende bøndergodset (den tilrådighedsstående arbejdsstyrke), overalt suppleret med evt. tingbogs- og regnskabsmateriale. Det bedste resultat når Lotte Jansen i behandlingen af de talmæssige oplysninger om hoveriomfanget, hvorimod afsnittet om udviklingen op til 1769 er svagere. Medvirkende hertil er disponeringen af stoffet, idet hovedgårdsudvidelserne og ændringerne i bøndergodset er blevet placeret i bilag. Derved vanskeliggøres kombinationen af de konkrete talstørrelser med de mere diffuse, men vigtige udsagn om hoveriudvidelser op til midten af det 18. årh., som kunne have underbygget hinanden i større udstrækning end i det foreliggende resultat.

Fig. er en detalje: De mange restancedomme i 1735/36 (s. 9), som L. J. formoder, er en følge af godsejerens samtidige inddragelse af bøndergodset, er måske et tilsigtet led i denne politik, således at godsejeren benyttede sig af skatterestancerne for at få lejlighed til hovedgårdsforøgelsen.

Når hoveriafløsningen blev så problematisk for reformtilhængerne, skyldtes det ikke mindst vanskelighederne ved at fastlægge en generel landsdækkende hoverinorm. Dertil var dyrkningsmetoder og strukturforhold alt for forskellige fra den ene landsdel til den anden. Landbohistorikeren står i en tilsvarende situation i dag. Derfor er Lotte Jansens punktundersøgelse vigtig for den samlede mosaik, som forhåbentlig engang vil give et helhedsbillede.

Birgit Løgstrup